

Lâmiî-zâde Lem'î Çelebi ve İki Eseri: Bahrü'l-Evzân ve Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen

Songül KARACA

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü, Rize Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9117-0675> ROR ID: <https://ror.org/0468j1635>

songul.karaca@erdogan.edu.tr

Atıf Bilgisi: Karaca, Songül. "Lâmiî-zâde Lem'î Çelebi ve İki Eseri: Bahrü'l-Evzân ve Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 32 (Temmuz 2024), 414-442. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1429677>.

Geliş Tarihi	01.02.2024
Kabul Tarihi	27.03.2024
Yayım Tarihi	01.07.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Araştırma Makalesi	
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	divanedebiyatidergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

ÖZET

16. yüzyıl müelliflerinden Lâmiî Çelebi; defterdar bir babanın oğlu ve nakkaş bir dedenin torunu olup Bursa'nın tanınmış kişilerindedir. Âlim ve şair kişiliği sayesinde ünü, sadece Bursa ile sınırlı kalmamış; bütün bir Osmanlı coğrafyasına yayılmıştır. Lâmiî'nin oğulları da ilimle meşgul olmuştur. Bunlardan biri Derviş Muhammed Lem'î Çelebi'dir. Babasına olan bağlılığını mahlasına da yansıtan Lem'î Çelebi pek tanınmamaktadır. Bu çalışma, söz konusu eksiğin giderilmesi için kaleme alınmıştır.

Lem'î mahlaslı 3 şairden biri olduğu bilinen Derviş Muhammed Lem'î Çelebi hakkında literatürde sadece Lâmiî'nin oğlu olduğu, çeşitli yerlerde müderrislik yaptığı ve Bahrî'l-Evzân adında bir eseri olduğuna dair kısaca bilgi verilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla eser, bilim dünyasına ilk defa bu çalışma ile tanıtılacaktır. Hâlihazırda bilinen tek nüshası Konya Yusufpaşa Kütüphanesi 42 Yu 139/7 numarada kayıtlıdır. Lem'î'nin kendi eseri olduğu için onunla ilgili en önemli kaynak Bahrî'l-Evzân'dır. Yine Lâmiî'nin Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen adlı eseri ile Lem'î Çelebi'nin yolları bir yerde kesişmiştir. Hem Lâmiî hem de Lem'î Çelebi adına kayıtlı Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen nüshalarına rastlanmıştır. Lâmiî'nin, Münşeât adlı eserinde de oğlu Lem'î'den bahsettiği görülmüştür. Bu çalışmada Münşeât'ın yanı sıra Lem'î'den bahseden tezkireler de incelenmiş, Bahrî'l-Evzân tanıtılmış; Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen'in Lem'î ile olan ilişkisi ele alınmış ve bu yeni bilgilerden hareketle Lem'î Çelebi bilim dünyasına tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lem'î, Lâmiî, Aruz, Bahrî'l-Evzân, Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen.

Lâmiî-zâde Lem'î Celebi and His Two Works: Bahru'l-Evzân
ve Menâkib-i Uveysu'l-Karen

Songül KARACA

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan University Social Sciences and Humanities
Turkish Language and Literature, Rize Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9117-0675> ROR ID: <https://ror.org/0468j1635>

songul.karaca@erdogan.edu.tr

Citation: Karaca, Songül. "Lâmiî-zâde Lem'î Celebi and His Two Works: Bahru'l-Evzân ve Menâkib-i Uveysu'l-Karen". *The Journal of Ottoman Literature Studies* 32 (Temmuz 2024), 414-442. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1429677>.

Date of Submission 01.02.2024
Date of Acceptance 27.03.2024
Date of Publication 01.07.2024
Peer-Review Double anonymized - Two External

Research Article

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Plagiarism Checks Yes - Turnitin

Complaints divanedebiyatidergisi@gmail.com

Conflicts of Interest The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Copyright & License Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

ABSTRACT

Lâmiî Celebi, one of the authors of the 16th century; is the son of a provincial treasurer father, the grandson of a miniaturist grandfather, and one of the well-known people of Bursa. Since he was a scholar and a poet, his fame was not limited to Bursa and spread throughout the Ottoman geography. Lâmiî's sons were also engaged in science. One of them is Dervish Muhammed Lem'î Celebi. Lem'î Celebi, who reflects his loyalty to his father in his pseudonym, is not very well known. This study was written to fill this gap.

There is only the following information in the literature about Dervish Muhammed Lem'î Celebi, who is known to be one of the three poets with the pseudonym Lem'î: Lem'î is the son of Lâmiî, he worked as a teacher in various madrasahs and he has a work called Bahru'l-Evzân. As far as we can determine, the work will be introduced to the scientific world for the first time with this study. The only copy available is at Konya Yusuf Aga Library and it is registered at number 42 Yu 139/7. Since it is Lem'î's work, the most important source about him is Bahru'l-Evzân. Lâmiî's Menâkib-i Uveysu'l-Karen and Lem'î Celebi's paths crossed at some point. Menâkib-i Uveysu'l-Karen copies registered in the names of both Lâmiî and Lem'î have been found. Additionally, Lâmiî also mentioned his son Lem'î in Münşeât. In this study, in addition to Münşeât, tezkiras mentioning Lem'î have been examined, Bahru'l-Evzân has been introduced, Lem'î's relationship with Menâkib-i Uveysu'l-Karen has been discussed and Lem'î Celebi has been introduced to the world of science, especially based on newly obtained.

Keywords: *Lem'î, Lâmiî, prosody, Bahru'l-Evzân, Menâkib-i Uveysu'l-Karen.*

Giriş

Bursalı Lâmiî Çelebi (ö. 1532), 16. yüzyıl Türk edebiyatının önemli müelliflerindedir. Telif ve tercüme, manzum ve mensur, ilmî ve edebî olmak üzere çok çeşitli tür ve konuda toplam 35 eser verdiği bilinmektedir. Molla Câmî'den (ö. 1492) yaptığı çevirilerden dolayı Câmî-yi Rûm olarak anılmıştır. Emir Ahmed Buhârî'nin (ö. 1516) dervişi olduğu bilinen Lâmiî, daha sonra icazet alarak Nakkaş Ali Mescidi'nde irşad görevinde bulunmuştur. Yine Bursa Muradiye Medresesi'nin mütevelliliği görevi de ona verilmiştir. Dolayısıyla Lâmiî, Bursa için önemli bir isimdir. Fakat onun önemi, sadece Bursa ile sınırlı değildir. Hayatının çoğunu Bursa'da geçirdiği düşünülen Lâmiî, adını Bursa dışında da duyurmuş ve pek çok müellifin, kendisinden övgüyle bahsetmesini sağlamıştır.¹ Lâmiî'nin babası, II. Bayezid'in defterdarıydı. Dedesi ise Bursa'daki Yeşil Cami ve Yeşil Türbe'nin nakışlarını yapan ünlü bir nakkaştı. Soylu bir aileye mensup, iyi yetişmiş bir âlim ve bir Nakşibendî şeyhi olan Lâmiî, Bursa'da evlenmiş ve 2'si kız 4'ü erkek olmak üzere 6 çocuğu olmuştur (Esir 2017: 4). Lâmiî'nin çocukları arasında oğlu Derviş Muhammed ve Abdullah ile damadı Rûşenîzâde'nin, kendisi gibi bir müellif olma yolunda bazı adımlar attığı anlaşılmaktadır. Küçük oğlu Abdullah, Lâmiî'nin eksik bıraktığı latifelerini bir araya getirerek bazı ilaveler yapmıştır (Çalışkan 2015: 21-23). Lâmiî'nin *Letâifnâme* olarak bilinen eseri budur. Damadı Rûşenîzâde ise Lâmiî'nin tercüme etmeye başladığı fakat bitiremediği *Heft Peyker*'i tamamlayan kişidir (Kılıç 2010: 749). Diğer oğlu Derviş Muhammed ise Lâmiî'nin büyük oğludur ve Lem'î mahlasıyla şiirler yazmıştır. Fakat literatürde Lem'î'nin hayatı ve eserleri hakkında çok az bilgi vardır (Kaplan 2014). Bu çalışma da Lem'î hakkındaki bu eksikliği gidermek amacıyla kaleme alınmıştır.

¹ Lâmiî'nin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Songül Karaca, "Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn (Nefehâtü'l-Üns Tercümesi): İnceleme-Tenkitli Metin-Sözük-Dizin" (Doktora tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 38-58.

Lem'î'ye ait olduğu bilinen *Bahrü'l-Evzân* adlı eser, ilk olarak bu çalışma ile bilim dünyasına tanıtılacaktır. Yine bu çalışmada Lem'î ile ilgili bazı yeni bilgilerden bahsedilecektir. Bu yeni bilgiler, Lem'î'nin hayatı ve eserleri hakkındaki bazı karanlık noktaları aydınlatmaktadır. Çalışmada öncelikle Lem'î hakkındaki mevcut bilgiler aktarılacak, daha sonra elde edilen yeni bilgiler değerlendirilecektir. Böylece Türk edebiyatında varlığı bilinen fakat hakkında fazla bilgi olmayan bir şair/müellif daha gün yüzüne çıkmış olacak ve Lem'î üzerinden Lâmiî'nin hayatı hakkındaki bilgilere de katkıda bulunulacaktır.

1. Lem'î Mahlaslı Şairler

Lâmiî'nin oğlu Lem'î'yi tanıtmadan önce Türk edebiyatında Lem'î mahlasını kullandığı bilinen diğer şairlerden bahsedilmelidir. Bunun için tezkirelerin yanı sıra özellikle MESTAP kapsamında yayınlanmış mecmualar da incelenmiştir. Lem'î mahlaslı şairlerin herhangi bir eseri henüz gün yüzüne çıkmadığı için neşredilen şiirlerin hangilerinin Lem'î Çelebi'ye ait olduğunu tespit etmek zordur. Ayrıca tezkirelerde adı geçen şairin hangi Lem'î olduğuna da dikkat etmek gerekmektedir. Nitekim bu kaynaklarda Lem'î mahlasını kullanan 3 şair tespit edilmiştir (Ay 2015: 35).

Bunların biri 18. yüzyıl şairlerinden Lem'î Halil Ağa'dır (ö. 1725). Lem'î Halil Ağa'nın *Divan'ı*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY10197 numarada kayıtlı bir mecmuanın içindedir. Halihazırda yayın aşamasında olduğu bilinmektedir (Uçar 2022: 802).

Diğer Lem'î'nin adı Abdullah'tır ve Bursa'da doğmuştur. Çivizade'nin (ö. 1547) mülazımı olmuş ve Mısır'da vefat etmiştir (Açıkgöz 2017: 285; Kayabaşı 1997: 480; Şemseddin Sami 1896: 3998).

Son Lem'î ise Derviş Muhammed Lem'î Çelebi'dir. Lâmiî Çelebi'nin oğludur. Bazı mecmualarda metinde ya da derkenarda Lâmiî-zâde kaydı düştüğü görülmüştür (Başkol 2004: 152-153;

Samancı 2013: 259). Çalışmamızın konusunu teşkil eden Lem'î, budur. Kendisinden aşağıda detaylıca bahsedilecektir.

Aynı yüzyılda yaşamış, aynı yerde doğmuş ve aynı mahlası taşıyan Lem'î (Abdullah) ve Lem'î Çelebi'ye dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü Lâmiî'nin, Lem'î Çelebi'den başka Abdullah adlı bir oğlu daha vardır. Lâmiî'nin *Letâifnâme*'sini tamamlayan oğlu Abdullah ile adı Abdullah olan diğer Lem'î mahlaslı şair birbirine karıştırılabilmektedir. Nitekim Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ*'sında *Letâifnâme*'yi Lem'î'nin tamamladığına dair verdiği hatalı bilgi (Solmaz 2018: 261), bu karışıklığın bir tezahürü olmalıdır.

2. Lem'î Çelebi

Lem'î Çelebi'nin adı tezkirelerde genellikle "Derviş" olarak verilmiştir (Kılıç 2010: 742; Sungurhan 2017a: 172; Sungurhan 2017b: 732); Şemseddin Sami 1896: 3998). Gelibolulu Âli onu "bir derviş kişi imiş" diye tanımlamıştır (İsen 2017: 203). Lâmiî'nin *Münşeât*'ında ise ondan "Derviş Muhammed" diye bahsedilmektedir (Esir 2006: 290 ve 304). Bursa'da doğmuştur. Fakat doğum tarihine dair herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Babasına nispetle "Çelebi" lakabını almış olmalıdır. Yine Lem'î mahlasını seçmesinin sebebi, babasına olan hürmeti/sevgisiyle açıklanabilir. Zira Lâmiî (لامعی) ve Lem'î (لمعی) arasındaki tek fark, sadece eliftir. Lem'a kelimesinden türeyen lâmi, parıldayan demektir. Lâmiî de "parıldayana ait, mensup" anlamına gelir. Lem'î ise "parılıya ait" anlamında bir kelimedir. Bu durum Lem'î'nin; babasının izinden giden, belki de onun gibi olmaya çalışan bir evlat olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Bazı durumlarda babalarının gölgesinde kalan evlatlar, onun gölgesine sığınıp "Evlat, babanın sırrıdır" sözünün tecelli etmesini umabilir. Lem'î'nin mahlasını seçerken hangi saikin etkisiyle hareket ettiği tam olarak bilinmiyorsa da Lâmiî gibi bir müellifin oğlu olduğunu bildirmek gayesi taşıdığı kesindir.

Tezkirelerden ve *Münşeât*'ta geçen ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla ilimle meşgul olmuş ve ona medresede hocalık görevi

verilmiştir. Lâmiî'nin ondan bahsettiğini düşündüğümüz ilk yer, *Münşeât'*ındaki 48. mektuptur. Mektubunda “*Mezkûr bendeñüzden gayrı dört dahı vardur ki kimi 'âlem-i isti'dâda kadem basup ba'zı medâris-i 'âliyede istifâde eylemekdedür* (Esir 2006: 245).” demektedir. Burada Lâmiî'nin “mezkûr bende” dediği kişi, diğer oğlu Abdullah'tır. Dolayısıyla Abdullah'tan başka dört çocuğu daha olduğunu ve bunlardan bazısının büyük medreselerden faydalandığını, yani ilimle meşgul olduğunu ifade etmektedir. Lâmiî'nin ilimle meşgul olduğundan bahsettiği çocuklarından birinin Derviş Muhammed olduğu, Ruşenîzâde'ye yazdığı mektubundaki şu sözlerden anlaşılmaktadır: “*Şevvâl-i mübâreküñ evâhirinde ferzend-i erşed Dervîş Muhammed bendeñüz bir müddet mülâzemet-i âsitâne-i 'ilm ü ma'rifet ve muvâneset-i âşiyâne-i gurbet ü kürbet itmek-içün ve mektesebet-i ticâret-i tevekkül ü tahammül, bedelü'l-ba'z mine'l-küill recâsına ve tebdîl-i ahlâk u ahvâl ve tahsîl-i 'ilm ü kemâl istid'âsına mahmiye-i Kostantiniyye savbına irsâl olındı.* (Esir 2006: 304-305)” Bu ifadeler Lem'î'nin ilim öğrenmek için İstanbul'a gönderildiğini göstermektedir. Onun İstanbul'da ilimle meşgul olduğu tezkire kayıtlarında da mevcuttur (Karaman 1996: 901; Kılıç 2010: 742; Sungurhan 2017b: 732). Yine bu ifadelerde geçen “*ferzend-i erşed Dervîş Muhammed bendeñüz*” ifadesinden Lâmiî'nin en büyük oğlunun Lem'î Çelebi olduğu anlaşılmaktadır.

Lâmiî, medresede tahsil görüp kendini yetiştirdiğine inandığı oğlu Derviş Muhammed'in görevlendirilmesi için uygun bir medrese olup olmadığıyla ilgilenmiştir. Defterdar İskender Çelebi'ye (ö. 1535) son derece sanatkârâne bir üslupla yazdığı mektubunda önce kaç kuşaktır Osmanlı Devleti'ne hizmet ettiklerinden bahseder, sonra da oğlu için “*Biş yıldur ki ibtilâ-yı mülâzemetle mübtelâdur ve giriftâr-ı mihnet ü 'anâdur. Ma'a-hazâ kânûn-ı sultânîden medrese dahı recâ etmez ve kadrinden ziyâde pâye dahı temennâ eylemez.* (Esir 2006: 336)” diyerek onun makam peşinde koşmadığını belirtir ve ardından geçimini sağlamak için ona uygun bir yer (medrese) olup olmadığını sorar (Esir 2006: 336-337). Anadolu Kazaskeri Kadri Efendi'ye (ö. 1548) yazdığı mektupta ise Bursa Ali Paşa İmaretindeki meşihat makamı

boşalınca yerine Derviş Muhammed'in getirildiğini söyler (Esir 2006: 290). Lem'î, burada görev ifa etmiş midir ya da oradaki meşihat makamında ne kadar kalmıştır, bu konuda bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat Âşık Çelebi, onun Sultaniye müderrisi olduğunu (Kılıç 2010: 742); Gelibolulu Âli ise İcîl müderrisi olduğunu (İsen 2017: 203) aktarmış; Mehmed Süreyya ve Kınalızade Hasan Çelebi de Hoca Hayreddin Efendi'nin mülazımı olduğunu söylemişlerdir (Karaman 1996: 901; Sungurhan 2017b: 732). Günlük 40 akçeye medresede çalıştığını bildiren kayıtlar da mevcuttur (İsen 2017: 203; Kılıç 2010: 742; Sungurhan 2017a: 172; Sungurhan 2017b: 732).

Kınalızade Hasan Çelebi "*Sâlik-i tarîk-i sa'âdet-refîk-i 'ilm olup tarîk-i merkûmun şedâ'id ü metâ'ib-i bî-hadd ü rukûmunu çekmiş ve tohm-ı emel ü recâyı zemîn-i nâ-murâdîde ekmiş idi.*(Sungurhan 2017b: 732)" diyerek Lem'î'nin biraz talihsiz olduğundan dem vurur. Âşık Çelebi de onun iyi bir eğitim almasına rağmen öne çıkamadığını ve şiirde zayıf kaldığını belirtir (Kılıç 2010: 742).

Mehmed Süreyya, Lem'î'nin vefat tarihini "960'tan (1553'ten) sonra (Karaman 1991: 901)" diye vermektedir. Fakat Bursalı Mehmed Tahir, Lâmiî'den bahsettiği yerde "957 tarihinde vefat ederek kendi yanına defn edilen oğlu Lem'î Derviş Muhammed Efendi de ilim ve şiir erbâbından "âlim ve şâir" bir zât olup aruz ve kaafiye ilminden "Bahrü'l-Evzan" isminde bir eseri vardır (Yavuz ve Özen 1972: 218)" demektedir. Buna göre Lem'î'nin vefat tarihi 957/1557'dir ve kabri Bursa'dadır. Tezkirelerde İstanbul'da medresede günlük 40 akçeye çalıştığı sırada vefat ettiği belirtilmektedir (İsen 2017: 203; Karaman 1991: 901; Sungurhan 2017a: 172; Sungurhan 2017b: 732). Dolayısıyla Lem'î'nin ya vefatı esnasında Bursa'da olduğu ya da İstanbul'da vefat ettikten sonra naaşının Bursa'ya getirildiği ve orada defnedildiği anlaşılmaktadır.

2.1. Lem'î Çelebi'nin Eserleri

Klasik kaynaklar, Lem'î Çelebi'nin divanı olup olmadığına dair herhangi bir bilgi vermemektedir (Kaplan, 2014). Fakat tezkirelerde ve bazı mecmualarda şiirlerine rastlanmaktadır. Âşık Çelebi ile Gelibolulu Âli, aruzla ilgili bir eserinin olduğunu söylemiştir (İsen 2017: 203; Kılıç 2010: 742). Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin adını zikreden ilk kaynak, *Osmanlı Müellifleri*'dir. “*Arûz ve kaafiye ilminden “Bahrü'l-Evzan” isminde bir eseri vardır ki bir nüshası “Müze-i Osmanî” kütüphânesinde mevcuttur.* (Yavuz ve Özen 1972: 218)”² Bu eser, aşağıda detaylıca tanıtılacaktır. Lem'î ile birlikte anılan bir diğer eser de Lâmiî'nin *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'idir. Bu eser üzerinde Lem'î'nin, bazı tasarrufları olmuştur. Eser, Lâmiî tarafından telif edildiği için Lem'î'nin eserleri arasında değil müstakil bir başlık altında değerlendirilecektir.

2.1.1. *Bahrü'l-Evzân*

Bahrü'l-Evzân, Konya Karatay Yusufâğa Kütüphanesi 42 Yu 139/7 numarada kayıtlıdır. Eserin halihazırda bilinen tek nüshası budur. Söz konusu yazmanın 109^a-136^a varakları arasında bulunan eser, 17 satır hâlinde yazılmış 27 varaktan oluşmaktadır. Nesih hattıyla yazılmıştır. Katalog kaydında müellifi Lâmiî olarak verilen eserin adı “*Bahru'l-Evzân fî İlmi'l-Arûz ve'l-Kâfiye*” diye geçmektedir.³

² Bu nüshaya ulaşılammıştır.

³ Bkz. portal.yek.gov.tr [Erişim: 1 Şubat 2024]

Burada bir hususu belirtmek gerekmektedir. Bilindiği üzere Lâmiî'nin aruzla ilgili bir risalesi vardır. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü BY00005811/2 numarada Lâmiî adına kayıtlı *Evzân-ı Aruz* adlı 5 varaklık bir yazma eser bulunmaktadır. Bu eser 2023 yılında Muhittin Turan tarafından yayınlanmıştır. Mevcut bilgiler ışığında söz konusu nüsha Lâmiî'ye ait gibi görünmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Lem'î'nin *Bahrü'l-Evzân*'ından bahsederken Turan'ın kaleme aldığı makaleden hareketle bu iki eserin mukayese edilmesi gerektiği düşünülebilir. Fakat bu hususla ilgili bazı soru işaretleri söz konusudur. Aruz hakkında yazılan risaleler, genellikle kendilerinden önceki belagat kitaplarından istifade ettiği için aynı örnekler ve benzer metinler içerebilmektedirler. Anadolu sahasında bilhassa Ahmed Bardahî ve Sürûrî'nin yazdığı belagat kitapları ilk

Fakat Lem'î, eserin mukaddimesinde kendi adını “*Dervîş Muhammed bin Lâmi'î bin Osman bin İlyâs eş-şehîr bi'l-Lem'î* (Lem'î 42 Yu 139/7: 111^a)” şeklinde vermiştir. “*Ve bu risâleye Bahriü'l-Evzân diyü ad virilmiştir.* (Lem'î 42 Yu 139/7: 112^a)” diyerek de eserin adının *Bahriü'l-Evzân* olduğunu belirtmiştir.

Nüshada başlıklar kırmızı, sayfa kenarları cetvellidir. Temmet kaydı yoktur. Bu da eksik bir nüsha olduğu ya da eserin tamamlanmamış olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Eserin başı ve sonu şöyledir:

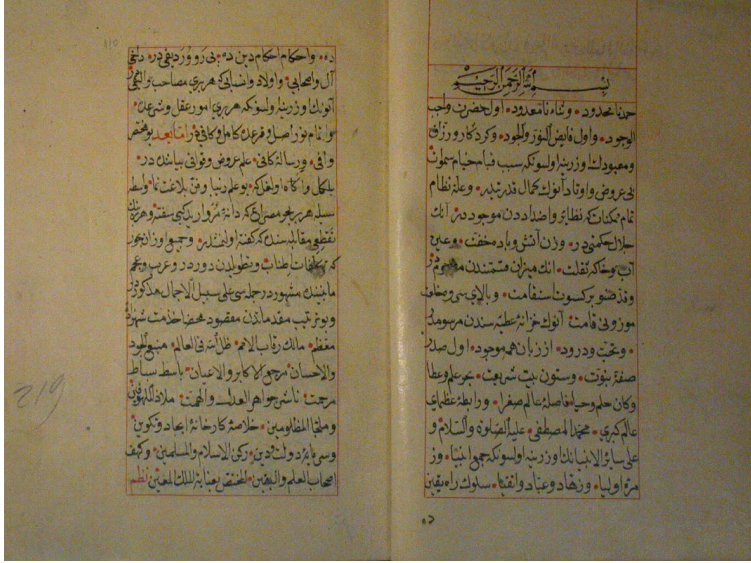
Başı:

Hamd-i nâ-mahdûd u senâ-i nâ-ma'dûd ol Hazret-i Vâcibü'l-vücûd ve ol Fâyizü'n-nûr ve'l-cûd ve Girdigâr u Rezzâk u Ma'bûduñ üzerine olsun ki sebeb-i kıyâm-ı huyâm-ı semâvât bî-'arûz u evtâd anuñ kemâl-i kudretidür... (Lem'î 42 Yu 139/7: 109^b)

Sonu:

... Belki bir kelime veyâ ziyâde veyâ bir musrâ' mükerrerer getirürler nitekim şî'r anuñ şî'rinde vâki' olmışdur. Ve ol dahu câ'izdür. Pes musammat dahu şî'rden bir nev' oldı. Ve musammat dörtten on 'adede varınca câ'izdür, ziyâdesini inen tecvîz itmediler. (Lem'î 42 Yu 139/7: 136^a)

oluşları itibariyle dikkat çekmektedirler (Güleç 2022). Lâmiî'nin risalesi ile Ahmed Bardahî'nin eserindeki pek çok manzume aynı gibidir (Bkz. Turan 2023, 170-184; Sevgi 2008: 42-52). Öte yandan aynı dönemde yazılan Sürûrî'nin *Bahriü'l-Maârif*'i ile Lem'î'nin *Bahriü'l-Evzân*'ının Şehzade Mustafa'ya sunulmasının yanı sıra tertip ve üslup bakımından birbirlerine benzemeleri (Bkz. Güleç 2002) nedeniyle Lâmiî ve Lem'î'nin risalelerini değil, belki Sürûrî ve Lem'î'nin eserlerini mukayese etmek daha doğru olacaktır. Fakat Sürûrî ve Lem'î'nin eserlerini mukayese etmek, başlı başına bir çalışma konusu olduğu için bu makalede Lem'î'nin *Bahriü'l-Evzân*'ı başka herhangi bir eserle mukayese edilmemiş, bilim dünyasına tanıtmakla iktifa edilmiştir.

Şekil 1 Bahrü'l-Evzân'ın ilk sayfası

Şekil 2 Bahrü'l-Evzân'ın son sayfası

Eserin sunulduğu kişi, metinde “*Hazret-i Sultan Mustafâ bin Sultan Süleyman-ı kâmrân...(Lem’î 42 Yu 139/7: 110^b)*” diye belirtilmiştir.⁴ şehzade Mustafa 1553’te öldüğüne göre eserin telif tarihi de 1553’ten öncedir. Mehmed Süreyya’nın, Lem’î Çelebi’nin ölüm tarihini “960’tan (1553’ten) sonra” diye vermesinin nedeni bu olmalıdır.

Süslü nesirle yazılan ve yer yer manzum parçalar ilave edilen ilk mukaddime kısmı 3 varaktır. Bu kısımda hamdele ve salveleden sonra eserin aruz hakkında ve özet niteliğinde olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonra şehzade Mustafa’ya dua edilmiş ve eserin onun katında makbul olması temenni edilmiştir (Lem’î 42 Yu 139/7: 109^b-112^b). Sonra “*Bu risâle-i hoş-makâle bir mukaddime ve bir makâle ve bir hâtîme üzere tertîb olunmuşdur. (Lem’î 42 Yu 139/7: 112^a)*” diyerek eserin kaç bölüm olduğu söylenmiştir. Buraya kadar olan kısım, ilk 3 varaktır. Lem’î burada eserine bir mukaddime, bir makale ve bir hatime yazdığını belirtmiştir. Dolayısıyla eserde biri ilk 3 varak olmak üzere iki mukaddime vardır. İkinci mukaddimenin başlangıcında aruz ilminin bilinmesi gerektiği söylenir ve hemen konuya geçilir. Eserin ikinci mukaddimededen sonrası tamamen sade nesirle yazılmıştır. Hatta “*Meselâ fâ’ilâtün gibi kef eylersin fâ’ilât olur. Habn eylersin fe’ilât olur (Lem’î 42 Yu 139/7: 119^a)*” gibi ifadelerde konuşma üslubuna yer verdiği görölmüştür.

Eserin **mukaddime** başlığını taşıyan ikinci mukaddimesinden sonra; sadr, aruz, darb, veted-i mecmû, fâsıl, haşv, kâfiye, revî ve redif gibi kelimelerin hem sözlük hem de ıstılahî anlamları verilir. Sec’ ve taktîden de bahsettikten sonra da makale başlığını taşıyan kısma geçilir (Lem’î 42 Yu 139/7: 112^b-116^b). Eserin makale kısmı, üç başlığa ayrılır.

⁴ Gelibolulu Âli de onun bu eserinin telif olduğunu belirttiikten sonra eserin Sultan Mehmed Han’a sunulduğunu ve ondan sonra İstanbul’da mülazım olduğunu belirtir (İsen, 2017, s. 203).

Birinci makale, aruzda kullanılan zahf, habn, ızmâr, tayy, asb, kat' gibi kelimelerin hem sözlük hem de ıstilahî anlamlarını içerir (Lem'î 42 Yu 139/7: 116^b-121^b). Örneğin;

“Habn, lügatde dâmeni kesüp dikmege dirler ki kûtâh olup zemînine irişmeye. Ve ıstılâh-ı şî'rde sebab-i hafîf olan cüz'üñ harf-i tâ-yı sâkinini hazfa dirler. Meselâ müstef'ilün ve fâ'ilâtün ve mef'ûlât ve fâ'ilün gibi. Müstef'ilünüñ sinini hazf iderler mütef'ilün olur, nakl eylerler mefâ'ilüne. Ve fâ'ilâtünden elfi hazf iderler fe'ilâtün kalur. Ve mef'ûlâtdan dahı fâyı giderürler, me'ûlât olur; nakl eylerler mefâ'ilüne. Ve fâ'ilden dahı elfi hazf iderler fa'lün kalur. Ve bunlara mahbûn dirler. (Lem'î 42 Yu 139/7: 116^b)”

İkinci makale, aruz bahirleri ve taktileri hakkındadır. Burada aruz bahirlerinin 17 tane olduğu söylenir ve her bahirdeki çeşitli vezinlerin örnekleri sunulur. Bahr-ı tavîl, bahr-ı medîd-i mücerred, bahr-ı remel-i maksûr gibi 32 vezin hakkında teferruatlı bilgiler verilir. Bu kısım yaklaşık 10 varaktır (Lem'î 42 Yu 139/7: 121^a-131^b).

Üçüncü makale ise zikredilen vezinlerin taktinin yapıldığı uygulamalı bir kısımdır. Burada bazı dairesel şekiller içinde aruzla ilgili teknik bilgilere yer verilir (Lem'î 42 Yu 139/7: 131^b-135^a).

Hatime kısmı da yine kaside, matla, gazel, mahlas, tahallüs, rubai, ferd, mesnevi gibi terimlerin kısaca açıklandığı bölümdür (Lem'î 42 Yu 139/7: 135^b-136^a).

Yukarıda da belirtildiği üzere eserin bitişi, tamamlanmış bir eser gibi değildir. Bu da eserin başka nüshaları bulunduğu takdirde yeni çıkarımların yapılabileceğini göstermektedir. Fakat eksik bile olsa Lem'î'nin bilinen tek eseri olduğu için önemlidir.

Lem'î'nin Şiirleri

Tezkirelerde Lem'î'nin bir divanı olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmadığı yukarıda belirtilmişti. Fakat Lem'î'den bahseden tezkirelerin hepsinde şu gazelin bir veya birkaç beyti örnek

verilmiştir (İsen 2017: 203; Kılıç 2010: 742; Sungurhan 2017a: 172-173; Sungurhan 2017b: 732; şemseddin Sami 1896: 3998):⁵

Fikr-i zülfüñdür řeb-i firkatde cân eglencesi
Gice ile murgun olur âşiyân eglencesi

Gönlümi tül-ı emel fikri idüpdür pâ-y-mâl
Olalı sevdâ-yı zülfün her zamân eglencesi

Gamzesi fikriyle ebrûsı hayâli dilberüñ
Lem'iyâ yiter sana tîr ü kemân eglencesi

Birçok hususta babasına benzemeye çalışan Lem'î'nin bu şiirine benzeyen bir Lâmiî şiiri var mıdır araştırdığımızda Lâmiî'nin *Divan'*ında aynı redifle yazılmış şöyle bir gazele rastlanmıştır:

Dürc-i la'lüñ fikridür her lahza cân eglencesi
Dür diřüñdür dâde-i gevher-fişân eglencesi

Dem-be-dem zülfüñ ucından hâme-veř kan aqlaram
Ehl-i sevdânuñ olur âb-ı revân eglencesi

Mey gibi kanum iđer hûni gözüñ didüm didi
Bezm ü rezm olur selâtîn-i cihân eglencesi

⁵ Ahdî'nin *Gülşen-i şu'arâ'*sında Lem'î'ye ait 3 farklı şiirden beyit örnekleri verilmiştir. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi, Ahdî'nin Lem'î hakkında aktardığı bilgilerin önemli bir kısmı (bilhassa *Letâifname* hakkında söyledikleri) doğru olmadığı için verdiği örneklerin doğruluğundan şüphe edilmiş ve çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Nâle kılsam gül ruhuñ yâdına tañ mı ney gibi
Bülbülüñ her dem olur âh u figân eglencesi

Niderem tîr ü kemânın olmasaydı gönlümüñ
Ol hayâl ebrû vü müjgân her an eglencesi

Ne dilüm murgına meyl eyler ne eşküm kûyına
Yâ Rab ol tıfluñ ne iki her zamân eglencesi

Düşeli müşkîn saçuñ sevdâsına iy sîm-ten
Ben garîbüñ oldu eş'âr u terân eglencesi

Lâmi'înüñ bu belâdârında çoklar sevdüğüm

Hak bilür vasluñ hayâlidür hemân eglencesi (Burmaoğlu
1983: 333)

Elimizde Lem'î'nin gazelisten sadece 3 beyit bulunsa da hem aynı redifle yazılmış olması hem de benzer söylemler içermesi; Lem'î'nin bu şiiriyle, babasına bir nazire yazdığını göstermektedir.

“Eğlencesi” redifli şiirden başka, mecmualarda da Lem'î mahlaslı bazı şiirlere rastlanmıştır. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere Lem'î mahlasını taşıyan 3 şair olduğu için mecmualarda rastlanan şiirlerin hangi Lem'î'ye ait olduğunu anlamak çok zordur. Zira Lem'î mahlaslı hiçbir şaire ait bir divan veya divançe neşri henüz yapılmamıştır. Lem'î Halil Ağa'nın şiirleri üzerinde halihazırda bir çalışma yapılmaktadır. Fakat bu da Lem'î Çelebi'nin şiirlerinin hangileri olduğunu anlamak için yeterli değildir. Çünkü diğer Lem'î mahlaslı, Bursalı ve Abdullah adındaki şairin de şiirlerini bilmek gerekmektedir. Dolayısıyla sadece mecmualardaki Lem'î mahlaslı şiirlere bakıp Lem'î Çelebi'nin şiirlerini tespit etmek henüz mümkün

değildir. Bununla birlikte Lem'î mahlaslı şairler araştırılırken iki mecmuada yer alan şiirlerde, şairin Lâmiî'nin oğlu olduğuna dair not düşülmüştür.

Lem'î Çelebi'nin şiirlerini içeren mecmualardan biri, Süleymaniye Kütüphanesi H. Hüsnü Paşa Koleksiyonu 1031 numaralı nazire mecmuasıdır. Lem'î mahlaslı 2 şiire yer vermiştir. Birinin derkenarında “*Nazîre-i Lem'î Çelebi. Lâmi'î Çelebinüñ oğudur. Elli akça müderris iken vefat etdi* (Samancı 2013: 259)” yazdığı için çalışmanın konusunu teşkil eden Lem'î'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Şiir budur:

Yerden bir âh ideydüm ey meh bu ben fütâde
Kuşlar kebâb olaydı döne döne hevâda

Ey şeh-süvâr-ı meydân nâz atına süvâr ol
Ferzâne-veş ben önce yürüyeyin piyâde

Çekdi çevürdi ey meh řol deñlü çarh-ı bed-mihr
Komadı etmeyince yâ kaddümi kepâde

Ey saçı leylî bir kez meydân-ı 'ışka gelse
Oyunlar oynayaydum ferhâd-ı nâ-murâda

Sâkî lebini yâda sunduğını görince
Ol acıg-ıla Lem'î kanlar yutardı bâde (Samancı 2013: 259)

Diğer şiir de Pervâne Beg'in nazire mecmuasındadır. “*Nazîre-i Lâmi'î-zâde Lem'î Çelebi* (Çetinkol 2004: 152)” başlığıyla aktarılan şiir şöyledir:

Dâmen-i yâre yapış alma ele 'âr etegin
Feth-i bâb ola bulay ki koma dildâr etegin

Seni elbette selâmet yakasına çıkarur
'İşkile yârüñ elinden koma zinhâr etegin

Her ne dilber ki seversem tolaşur aña rakîb
Bulmadum yapışıcak bir gül-i bî-hâr etegin

Gin yakadan kişiye seyr-i temâşâ yegdür
Tutmadıysa varuban zâhid-i mekkâr etegin

Sen boyı serve benefşe bir ayag üzre turub
Hidmet ider sokuban beline her bâr etegin

Kûyına varduğunu ger duya dil-dâr dilâ
Hişm iderse sakın elden koma inkâr etegin

Şöyle sâbit kademem Lemî reh-i 'ışkında

Başımı kesse ger elden komazam yâr etegin (Çetinkol 2004: 152-153)

Burada sunulan 3 gazel, Lem'î Çelebi'nin şairliği hakkında söz söylemek için yeterli değildir. Bununla birlikte mecmualardaki iki şiirin de nazire olması dikkat çekicidir. İlk şiirin yer aldığı mecmuaya bakıldığında zemin şiirin, Mesîhî'nin (ö. 1512'den sonra) "*Sûz-ıla âh ideydiim hadden eger ziyâde / Kuşlar kebâb olaydı döne döne hevâda*" matlaıyla başlayan gazeli olduğu görülmektedir (Samancı 2013: 253) ve şiir, Mesîhî'nin şiirine epey benzemektedir. İkinci manzumenin

zemin şiiri olarak da Necâtî Bey'in "Şöyle muhkem tutayın şevkile dil-dâr etegin / Yâ elüm kat' ideler yâ keseler yâr etegin (Çetinkol 2004: 143)" matlaıyla başlayan gazeli verilmiştir.⁶ Lem'î'nin bu şiiri, Mesihî'ye yazdığı nazireye göre daha özgündür. Yine babasının yazdığı nazire de düşünüldüğünde Lem'î'nin şairliği, nazire ile sınırlanmaktadır.

2.1.2. *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*

Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen, Lâmiî'nin mensur eserlerindedir. Bu adda bir eseri olduğunu *Şerefü'l-İnsân*'da beyan etmiştir (Eğri 1997: 135). Yüksek lisans tezi olarak da çalışılmış olan (Gündoğar 1998) *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen* hakkında yaptığımız araştırmalar, bazı ilginç bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır. Lâmiî'ye ait eserin, Lem'î Çelebi adıyla da telif edildiği bazı nüshaları tespit edilmiştir. Yani *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'in iki farklı metni vardır. Bunlardan biri Lâmiî'nin yazdığı metindir. Diğeri de Lâmiî'nin metnine bazı ilaveler ve değişikliklerin yapıldığı, müellifinin de Lem'î Çelebi olduğu metindir. Eserin nüshaları arasındaki bu mühim fark, mahlas benzerliğinden kaynaklanan bir yazım hatası değildir. Nitekim Lem'î'nin metninde yaklaşık 3 sayfalık bir ilave metin vardır. Ayrıca her iki müellif adı da metin içinde tam künyeleriyle verilmiştir. Lâmiî'nin adı eserin sonunda "*Mahmud bin Osman bin Ali el-Lâmiî*" olarak geçmekte (Lâmiî 45 Hk 1307: 46^a), Lem'î'nin adı ise eserin baş tarafındaki ilavede "*Derviş Muhammed bin Lâmiî'î bin Osman bin Ali eş-şehîr bi'l-Lem'î*" olarak verilmektedir (Lem'î OE Yz 1073: 85a). Bu durum, bizi *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'in tüm nüshalarına ulaşmaya sevketmiştir. Buna göre 7 nüsha tespit edilmiş, bunların da 6'sı temin edilmiştir. Nüshaların tavsifi şöyledir:

Milli Kütüphane, Nu: 06 Mil Yz Fb 177

⁶ Burada şunu belirtmek gerekir. Necâtî Bey'in bu matlaı ile Ahmed Paşa'nın "*Ger elüm kesseñ kalur dâmân-ı lütfunda eliim / Lütfuñı kesseñ kalur destümde lütfuñ dâmeni*" beytinin hangisinin daha üstün olduğuna dair 15. yüzyılda bir tartışma yaşandığı bilinmektedir (Canım 2000: 520-521). Necati Bey'in doğduğu yıllarda Ahmed Paşa, Bursa Muradiye Medresesi'ne atandığına göre (Kut 1989: 111) yaş ve olgunluk itibarıyla bu şiirin ilk örneğini Ahmed Paşa vermiş olmalıdır.

II+32+II varak. 17 satır. Nesih. Nüshanın zahriyesindeki “Risâle-i Veysiyye bi-hattı müellifihi'l-merhûm Lâmi'î Çelebî el-Burûsevî” ifadesinden nüshanın, müellif hattı olduğu anlaşılmaktadır. Yine zahriyede 20 Muharrem 1329/21 Ocak 1911 tarihli bir kayıt ile Fahri Bilge Kütüphanesi'ne ait bir kaşe bulunmaktadır. 2^a'da 10 Eylül 1976'da Fahri Bilge varislerinden satın alındığına dair bir derkenar mevcuttur. Katalogda eserin müellifi Lâmi'î'dir. Eserin adı da *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karenî* olarak geçmektedir. Nüsha tezhipli ve serlevhalıdır. Sayfa kenarlarına altın yıldızla cetvel çekilmiştir. Arapça ifadelerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Vakfelidir. Cildi sağlamdır.

Baş: *Sübhâne men cemâluhu mesbûlun bi-sedli envâru celâlihi ve zâtuhu mesdûlun bi-sebîli etvâri esrâri sıfâtîhi.*

Sonu: Ve her yirde ki noxsânın göreler ıslâhın ihsân buyurular ve du'â-i hayrla bu cem' ü nazma sâ'î olan dâ'îlerin a'nî be **Mahmûd bin 'Osmân bin 'Alî el-Lâmi'î** 'ufiye 'anhum bi-lütfihi'l-'aliyyi yâd ideler ki li'l-arzi men ke'si'l-kirâmi nasîb ve külli şey'in mine'l-habîbun habîb ve hasbünâ'llâhu ve ni'me'l-vekîl.

Manisa İl Halk Kütüphanesi, Nu: 45 Hk 1307

II+48 yaprak. 15 satır. Nestalik. Eserin müellifi Lâmi'î olarak yazılmıştır. 993/1585 yılında istinsah edilmiştir. Müstensihî belli değildir. Zahriyesinde “Yâ Kebikeç” yazısı ile “Risâle-i Ricâlü'l-Gayb-ı Lâmi'î Çelebi” ifadeleri bulunmaktadır. Bu nedenle olsa gerek kütüphanede *Ricâlü'l-Gayb* adıyla kataloglanmıştır. Yine zahriyenin baş ve son kısmında Manisa İli Genel Kitaplık Müdürlüğüne ait birer mühür vardır. Nüsha, ciltlidir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Arapça ifadelerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Vakfelidir.

Baş: *Bî'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*

Sübhâne men cemâluhu mesbûlun bi-sedli envâru celâlihi ve zâtuhu mesdûlun bi-sebîli etvâri esrâri sıfâtîhi.

Sonu: Ve her yirde ki noksânın göreler ıslâhın ihsân buyurular ve du'â'-i hayrla bu cem' ü nazma sâ'î olan dâ'îlerin a'nî be **Mahmûd bin 'Osmân bin 'Alî el-Lâmî'î** 'ufiye 'anhum bi-lütfihi'l-'aliyyi yâd ideler ki li'l-arzi men ke'si'l-kirâmi nasîb ve külli şey'in mine'l-habîbun habîb ve in min deyyâni'l-kerîm er-re'fete li-men kâne kerîm. Hasbiye'llâhu ve ni'me'l-kerîm.

Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, Nu: 1659/02

68 yaprak. 11 satır. Nesih. Eserin müellifi Lâmî'î olarak yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Başlıklar ve bazı Arapça ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin baş tarafındaki besmele hattı mavi mürekkeple yazılmıştır. Bu da nüshanın geç dönemde istinsah edildiği ipucunu vermektedir. Bazı Arapça ifadeler harekelendirilmiştir.

Başı: *Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm*

Sübhâne men cemâluhu mesbûlun bi-sedli envâru celâlihi ve zâtuhu mesdûlun bi-sebîli etvâri esrâri sıfâtîhi.

Sonu: Ve her yirde ki noksânın göreler ıslâhın ihsân buyurular ve du'â'-i hayrla bu cem' ü nazma sâ'î olan dâ'îlerin a'nî be **Mahmûd bin 'Osmân bin 'Alî el-Lâmî'î** 'ufiye 'anhum bi-lütfihi'l-'aliyyi yâd ideler ki li'l-arzi men ke'si'l-kirâmi nasîb ve külli şey'in mine'l-habîbun habîb ve in min deyyâni'l-kerîm er-re'fete li-men kâne kerîm. Hasbiye'llâhu ve ni'me'l-kerîm.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Nu: OE Yz 0724/2

İBB Atatürk Kitaplığı'nda OE Yz 0724/1 numarada Lâmî'î adına *Menâkıb-ı Üveys Karanî* adlı bir eser, aynı yazma eserde OE Yz 0724/2 numarada 24^b-68^b varakları arasında Lemî adına kayıtlı *Menâkıb-ı Üveys Karanî* adlı bir eser bulunmaktadır. Nüshalar incelendiğinde

Lâmiî adına kaydedilen eserin Sabayî'nin manzum *Üveysnâme'si* olduğu fark edilmiştir. Bu nedenle sadece OE Yz 0724/2 numarada kayıtlı metnin nüsha tavsifi yapılacaktır.

46+I yaprak. 15 satır. Harekeli nesih. Eserin müellifi Lem'î olarak yazılmıştır. Müstensihi belli değildir. 2^a ve 68^b'deki vakıf mühründe "Ak Mahmûdzâde Seyyid Mehmed Zeyne'l-'âbidin Efendî" tarafından vakfedildiği bilgisi yer almaktadır. Burada bahsedilen kişi Ak Mahmudzade ya da Mehmed Zeyni Efendi olarak da bilinen Osmanlı şeyhülislamı Zeynelabidin Efendi (ö. 1824)'dir. Buna göre nüshanın istinsah tarihi 1824'ten daha önce olmalıdır. Başlıklar ve bazı Arapça ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Türkçe ve Arapça ifadeler harekelendirilmiştir, Farsça kısımlar harekesizdir. Cildi epeyce tahrip olmuştur. Sayfalarda güve yenikleri bulunmaktadır. Derkenarlarda sahh kayıtları vardır.

Başı: *Sübhâne men cemâluhu mesbûlun bi-sedli envâru celâlihi ve zâtuhu mesdûlun bi-sebîli etvâri esrâri sıfâtihî.*

Sonu: Ve her yirde ki noxsânın göreler ıslâhın ihsân buyurular ve du'â-i hayrla bu cem' ü nazma sâ'î olan dâ'îlerin a'nî be **Dervîş Muhammed bin Lâmi'î bin 'Osmân bin 'Alî eş-şehîr bi'l-Lâmi'î** 'ufiye 'anhum bi-lütfihi'l-'aliyyi yâd ideler ki li'l-arzi men ke'si'l-kirâmi nasîb ve külli şey'in mine'l-habîbun habîb ve in min deyyâni'l-kerîm er-re'fete li-men kâne kerîm. Hasbiye'llâhu ve ni'me'l-kerîm. Sümmе bi-'avni'llâhi'l-meliki'l-kadîm ve hüve'l-gafûru'r-rahîm ve'l-fettâhu'l-kerîm ve'l-'alîm. Temmet.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Nu: OE Yz 1073

II+47+III yaprak. 17 satır. Nesih. Eserin müellifi Lem'î olarak yazılmıştır. Müstensihi belli değildir. Nüsha, ciltlidir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Arapça ifadeler kırmızı mürekkeple harekelendirilmiştir. Cildi sağlamdır.

Başı: *Sübhâne men cemâluhu mesbûlun bi-sedli envâru celâlihi ve zâtuhu mesdûlun bi-sebîli etvâri esrâri sıfâtîhi.*

Sonu: Ve her yirde ki noxsânın göreler ıslâhın ihsân buyurular ve du'â-i hayrla bu cem' ü nazma sâ'î olan dâ'îlerin a'nî be **Dervîş Muhammed bin Lâmi'î bin 'Osmân bin 'Alî eş-şehîr bi'l-Lâmi'î** 'ufiye 'anhum bi-lütfihi'l-'aliyyi yâd ideler ki li'l-arzi men ke'si'l-kirâmi nasîb ve külli şey'in mine'l-habîbun habîb ve in min deyyâni'l-kerîm er-re'fete li-men kâne kerîm. Hasbiye'llâhu ve ni'me'l-kerîm. Temmet bi-'avni'llâhi'l-meliki'l-kadîm.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Nu: OE Yz 1254/3

58+III yaprak. 14 satır. Nesih. 1587'de istinsah edilmiştir. Müstensihi, Müminzade diye meşhur Muhammed bin Muhammed b. Abdü'l-Mümin bin Süleyman'dır. Nüsha, ciltli olup Lâmiî'nin 3 eserini ihtiva etmektedir. 1^b-40^b arasında *Mevlidü'r-Resûl*, 42^b-79^a arasında *Maktel-i İmam Hüseyin* ve 81^b-139^b arasında *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen* bulunmaktadır. Fakat *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'in müellifi Lem'î olarak yazılmıştır. Başlıklar altın yaldızla yazılmış olup ilk yaprak dışında kırmızı mürekkep yoktur. Ciltlidir, cildi sağlamdır.

Başı: *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karenî Rahmetu'llâhi 'aleyh*

Sübhâne men cemâluhu mesbûlun bi-sedli envâru celâlihi ve zâtuhu mesdûlun bi-sebîli etvâri esrâri sıfâtîhi.

Sonu: Ve her yirde ki noxsânın göreler ıslâhın ihsân buyurular ve du'â-i hayrla bu cem' ü nazma sâ'î olan dâ'îlerin a'nî be **Dervîş Muhammed bin Lâmi'î bin 'Osmân bin 'Alî eş-şehîr bi'l-Lâmi'î** 'ufiye 'anhum bi-lütfihi'l-'aliyyi yâd ideler ki li'l-arzi men ke'si'l-kirâmi nasîb ve külli şey'in mine'l-habîbun habîb ve in min deyyâni'l-kerîm er-re'fete li-men kâne kerîm. Hasbiye'llâhu ve ni'me'l-kerîm. Temmet.

Tavsifi verilen bu nüshalara bakıldığında eserin 3 nüshasının Lâmiî'ye, 3 nüshasının Lem'î'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. O hâlde Lâmiî'ye ait bir eserin, oğlu tarafından bazı ilaveler yapılarak istinsah edilmesi nasıl anlaşılmalıdır?

Bu soruyu cevaplandırırken öncelikle her iki metnin de farklı padişahlara ithaf edildiğini belirtmek gerekmektedir. Lâmiî'nin metni II. Bayezid'e (ö. 1512), Lem'î'nin metni ise Kanuni Sultan Süleyman'a (ö. 1566) ithaf edilmiştir. Buna göre Lâmiî, bu risaleyi 39 yaşından önce telif etmiştir. 59 yaşında vefat ettiği bilinen Lâmiî'nin ömrünün sonuna kadar telif ve tercüme faaliyetleriyle meşgul olduğu göz önünde bulundurulduğunda sadece 3 nüshası bulunan yaklaşık 50 varaklık bir risalenin, onun ilmî veya edebî kimliği için büyük bir önem arz etmediği anlaşılacaktır. Üstelik *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'in özellikle ricalü'l-gaybdan bahseden bazı kısımları Lâmiî'nin 48 yaşında yazdığı ve çok sayıda nüshası olan *Fütûhu'l-Mücâhidîn*'inde geçmektedir (Karaca 2019: 245-276). Öte yandan Lem'î, iyi bir eğitim almasına rağmen mülazımlık payesi elde edebilmek için babasının referansına ihtiyaç duymuş ve babası da oğlunun bazı medreselerde görev alabilecek yetkinlikte olduğunu beyan etmiştir. Lem'î'nin *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'e yaptığı ilavelerde geçim sıkıntısı yaşadığını ve padişahın lütfunun kendisine de erişmesini istediğini bildiren ifadeler vardır:

“Ve hem bu bende-i fakîr ü hakîr-i zelîli ve müstemend-i nâ-güzîr-i ‘alîli ol kân-ı kerâmetüñ ve ol mâh-ı sa‘âdetüñ hürmet ü ‘izzetine bende-nüvâzlık yüzünden iltifât-ı şâhî ve ihsân-ı pâdişâhî olup Hazret-i Pâdişâh-ı Cem-menzilet, Nûşirevân-ma‘delet, kahraman-heybet, nerîmân-savlet, Süleymân-haşmet, Sikender-rütbetüñ deryâ-yı ‘âtıfeti ve bihâr-ı şefkat ü merhameti temevvüc idüp katre-i zülâl-ihsânı ve mâ‘u'l-hayât-ı kerem-i bî-îmtinânı bu bende-i müte‘attışuñ kalb-i sûhtesini sîr-âb u şâd-âb idüp eyyâm-ı devletinde ve hengâm-ı savletinde gam u melâl, sürûr u hübüra ve mihmet ü kelâl, istirâhat ü huzûra mübeddel ola.

Rûzgâr-ı zûr-kâr ve tâlî-i pür-idbâr hod yâr olmayup ne mülâzemet 'unvânıyla mu'anven ve ne cihet-i tadrîs ile merhûn olabildüm

...

Her zamânda belki her ânda gayret-i akrân ile magmûm u magbûn ve zâr u sergerdân u mahzûn olup gezerüm. Şiddet ü fakr u fâka hod üstühâna, belki dil ü câna irişmişdür. (Lem'î, OE Yz 1254: 88^a-88^b)"

Buradan Lem'î'nin maddi ihtiyaç ve zorluk içinde olduğu için böyle bir şey yaptığı düşünülebilir. Nitekim Lâmiî'nin, *Münşeât*'ında oğlu Lem'î için sarf ettiği sözler; oğlunu çok seven ve ona itimat eden bir baba-oğul ilişkisi içerisinde olduklarını göstermektedir. Lem'î'nin, babasının hemen yanı başına defnedilmiş olması da bu durumu destekler mahiyettedir. Dolayısıyla Lem'î'nin, *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'i bazı ilavelerle kendi telifi olarak Kanuni Sultan Süleyman'a ithaf etmesi, içine düştüğü maddi zorlukların ona başka çare bırakmayışı ile yorumlanabilir.

Lem'î'nin *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'i kendi telifi olarak Kanunî'ye ithaf etmesinin politik bir nedeni de olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Yukarıda belirtildiği üzere Lem'î, *Bahrü'l-Evzân*'ını Şehzade Mustafa'ya sunmuştu. *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'i de *Bahrü'l-Evzân*'ı da ne zaman kaleme aldığı net olarak bilinemiyorsa da Şehzade Mustafa'nın 1553'te öldürülmesinden sonra Lem'î, Kanunî'ye olan sadakatini beyan etme ihtiyacı duymuş olabilir. Aksi takdirde katledilmiş şehzadeye sadık bir asi olarak görülebilirdi. Kısa sürede bir eser telif etmek Lem'î için mümkün olmayacağından, asi olarak görülme tehlikesinin önüne geçmek adına babasının mirasından faydalanmayı ve babasının pek öne çıkmamış bir eserini biraz değişiklik yaparak hünkâra sunmayı tercih ettiği düşünülebilir.

Türk edebiyatında edebî faaliyetlerin politik durumlarla iç içe olduğu başka örnekler de vardır. Mesela Taşlıcalı Yahya, Şehzade Mustafa Mersiyesini yazdıktan birkaç yıl sonra sahip olduğu pek çok şey elinden alınmış ve bir rivayete göre 27.000 başka bir rivayete göreyse 30.000 akçelik zeametle Rumeli'deki İzvornik Sancağına sürülmüştür

(Şentürk 2009: 95-97). Yine Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkmasının ardından II. Bayezid ve Şehzade Korkut'un öldürülmesi olaylarından sonra Bayezid'in söylediği iddia edilen bir manzume vardır. Bu manzume, muhtemelen; mevcut hükümdarın kararlarını eleştiremeyecek bir şairin, kendi adını gizleyerek hedef olmaktan kurtulduğu duygusal bir dışa vurum hâlidir (Tavukçu 2008: 16-17). Dolayısıyla *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'deki bu durum da bir oğulun, babasının mirasından istifade ettiği tuhaf ama anlaşılır bir tutum olarak değerlendirilebilir.

Sonuç:

Lem'î mahlaslı şairlerden olan Derviş Muhammed Lem'î Çelebi, Lâmiî Çelebi'nin oğludur. Bu çalışmada hakkında çok az bilgi bulunan Lem'î'nin hayatı, Lâmiî Çelebi'nin *Münşeat*'ı ve şair tezkirelerinden hareketle ele alınmıştır. Lem'î'nin kaynaklarda adı geçen *Bahrû'l-Evzân* adlı eseri bulunmuş ve bilim dünyasına tanıtılmıştır. Buna göre aruzla ilgili bir eser olan *Bahrû'l-Evzân* Şehzade Mustafa'ya sunulmuştur. Yazıldığı tarih tam olarak belli olmasa da Şehzade Mustafa 1553'te öldürüldüğüne göre bu tarihten önce yazıldığı anlaşılmaktadır. Eser; 2 mukaddime, 3 makale ve 1 hatimeden oluşur. İlk mukaddime süslü nesirle yazılmıştır. Fakat ikinci mukaddimeden sonra oldukça anlaşılır, hatta konuşma diline yakın bir üslup kullanılmıştır. Yine şiir mecmualarında Lem'î Çelebi'ye ait olduğu düşünülen şiirler sunulmuştur. Buna göre hâlihazırda Lem'î Çelebi'ye ait 3 gazel, literatüre kazandırılmıştır. Böylece Lem'î'nin hayatı ve eserleri müstakil bir çalışma hâlinde ve bir bütün olarak ortaya koyulmuştur.

Lâmiî'nin *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen* adlı eseri üzerinden benzerine pek rastlanmayan özel bir durum ifade edilmiştir. Lâmiî'nin *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen* adlı eserini; Lem'î'nin, bazı ilavelerle kendi eseri olarak sunduğu görülmüştür. Yine Lâmiî'nin II. Bayezid'e ithaf ettiği *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*'i; Lem'î'nin, kendi telifi gibi Kanuni Sultan Süleyman'a ithaf etmesi durumu anlatılmış ve bunun muhtemel gerekçeleri belirtilmiştir. Böylece önemli bir aileye mensup bir 16. yüzyıl müellifi daha kendi yazdığı eserleriyle birlikte literatüre dâhil edilmiştir.

Kaynakça

- AÇIKGÖZ, Namık (2017), *Riyâzî Muhammed Efendi, Riyâzî'ş-Şuara (Tezkiretü'ş-Şuara)*. e-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- AY, Sibel (2015), "Millet Kütüphanesi Ali Emiri Mnz 560 Numarada Bulunan Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)" İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BAŞ ÇETİNKOL, Fatma (2004), "Pervâne Beg Nazire Mecmuası Mecmû'atü'n-Nezâ'ir (415-440) Transkripsiyonlu Metin Giriş-İnceleme-Dizin". İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- BURMAOĞLU, Hamit Bilen (1983), "Lâmi'î Çelebi Divân'ı (Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni)". Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- CANIM, Rıdvan (2000), *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- ÇALIŞKAN, Yaşar (2015), *Lâmi'î Çelebi, Latîfeler Kitabı, Letâ'if-i Lâmi'î*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- EĞRİ, Sadettin (1997), "Lâmi'î Çelebi, Şerefü'l-İnsân (İnceleme-Metin)". Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ESİR, Hasan Ali (2017), *Lâmiî Çelebi, Ferhâd ile Şîrîn*. e-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ESİR, Hasan Ali (2006), *Münşeât-ı Lâmiî (Lâmiî Çelebi'nin Mektupları) İnceleme-Metin-İndeks Sözlük*. Trabzon: KTÜ Yayınları.
- GÜNDOĞAR, Bayram (1998), "Menakıbnameler ve Lami'î Çelebi'nin Menakıb-ı Üveys el-Karani Adlı Eserinin Tahlili". Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi .
- GÜLEÇ, İsmail (2022), "Bahrü'l-Ma'ârif (Sürûri)", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/bahru-l-ma-arif-sururi>. (09.03.2024)

- İSEN, Mustafa (2017), *Gelibolulu Mustafa Ali, Kühnü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. e-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KAPLAN, Yunus (2014), "Lem'î, Lâmi'î-zâde Derviş Mehmed Çelebi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lemi-lamiizade-dervis-mehmed-celebi>. (31.01.2024)
- KARACA, Songül (2019), "Fütûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn (Nefehâtü'l-Üns Tercümesi): İnceleme-Tenkitli Metin-Sözükleme-Dizin" Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- KARAMAN, Seyit Ali (1996), *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî III*. Yayına hazırlayan: Nuri Akbayer. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- KAYABAŞI, Bekir (1997), "Kaf-zâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı". İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- KILIÇ, Filiz (2010), *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin) II*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- KUT, Günay (1989), "Ahmed Paşa, Bursalı". *TDV İslâm Ansiklopedisi II*, İstanbul, s. 111-112.
- Lâmiî, *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, Nu: 1659/02.
- Lâmiî, *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karenî*. Milli Kütüphane, Nu: 06 Mil Yz Fb 177.
- Lâmiî, *Ricalü'l-Gayb*, Manisa İl Halk Kütüphanesi. 45 Hk 1307.
- Lem'î, *Bahrü'l-Evzân*. Konya Karatay Yusufpaşa Kütüphanesi, 42 Yu 139/7.
- Lem'î, *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, OE Yz 1073.
- Lem'î, *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karen*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, OE Yz 1254.
- Lem'î, *Menâkıb-ı Üveysü'l-Karenî*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Nu: OE Yz 0724/2.
- SAMANCI, Metin (2013), "Mecmû'a-i Nezâ'ir (vr. 150b-250a) (Süleymaniye Kütüphanesi H. Hüsnü Paşa 1031) İnceleme-

- Tenkitli Metin". Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- SEVGİ, Ahmet (2008), "Ahmed-i Bardahî'nin Türkçe ve Farsça Manzum Aruz Risalesi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19, s. 37-55.
- SOLMAZ, Süleyman (2018), *Bağdatlı Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ*. e-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- SUNGURHAN, Aysun (2017a), *Beyânî, Tezkiretü'ş-Şuara*. e-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- SUNGURHAN, Aysun (2017b), *Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şuara*. e-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şemseddin Sami (1896), *Kâmûsu'l-A'lâm V*. İstanbul: Mehrân Matbaası.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2009), *Yahyâ Beğ'in Şehzade Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyesi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal (2008), *Halîlî ve Fûrkat-nâmesi, Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Tıpkıbasım*. Cambridge: Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü.
- TURAN, Muhittin (2023), "Lâmi'î Çelebi'nin Aruz Risalesi". *Çukurova Üniversitesi Türkojoloji Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), s. 156-190. <https://doi.org/10.32321/cutad.1246580>.
- UÇAR, Abdullah (2022), "18. Yüzyıl Şairlerinden Lem'î ve Dîvânı". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, XXXI, s. 799-812. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1222122>.
- YAVUZ, A. Fikri ve Şükrü Özen (1972), *Bursalı Mehmed Tahir Bey, Osmanlı Müellifleri II*. İstanbul: Meral Yayınevi.